

שלושה הרים בירושלים

(תשבץ)

במלאות 60 שנה למדינת ישראל נקדיש פעילות זו לבירור ייחודה של ירושלים, בירת ישראל, ותרומתה לעיצוב הזהות היהודית-ישראלית. שלושה הרים יש בירושלים המספרים את סיפורה של האומה בעבר ובהווה, והאתרים המצויים בהם הם עדויות לזיכרון העבר המשותף ולזהות היהודית-ישראלית המתחדשת ונבנית בארץ.

מטרות

- להכיר את שלושת ההרים בירושלים ואת משמעותם הסמלית.
- לדון בקשר בין שלושת ההרים ובתרומתם ליצירת זהות יהודית ישראלית משותפת.
- לעורר מודעות לתפקידם של אתרים אלה בעיצוב הזיכרון הקולקטיבי והזהות הלאומית-אישית.

משך ההפעלה: 90 דק'

אוכלוסיית היעד: חט"ב, חט"ע

עזרים:

- דפי מידע - נספח מס' 1
  - 1.1 הר המוריה
  - 1.2 הר הזיכרון הלאומי
  - 1.3 גבעת רם
  - 1.4 הזיקות בין ההרים
- תשבצים - נספח מס' 2
  - 2.1 תשבץ הר המוריה
  - 2.2 תשבץ הר הזיכרון הלאומי
  - 2.3 תשבץ גבעת רם
- פתרונות התשבצים - נספח מס' 3
  - 3.1 פתרון תשבץ הר המוריה
  - 3.2 פתרון תשבץ הר הזיכרון הלאומי
  - 3.3 פתרון תשבץ גבעת רם

מהלך הפעולה

שלב א' – מליאה

המנחה יפתח ויאמר: כל משתתף ירשום את שלושת האירועים החשובים לדעתו בתולדות העם היהודי, מן העבר הקדום ועד ימינו.

המנחה יבקש ממספר מתנדבים לשתף את המליאה באירועים שבחרו, ואחר כך ישאל:

- אילו אירועים חזרו בדבריהם של מרבית המשתתפים?
- לאילו תקופות ניתן לשייך אותם? (בדרך כלל התשובות תתייחסנה לשלוש תקופות: העבר הקדום, התקופה שקדמה להקמת המדינה והתקופה שלאחר קום המדינה.)
- איזו משמעות יש לעובדה שאירועים היסטוריים מסוימים חוזרים ומוזכרים כחשובים על ידי רוב האנשים?
- מהי חשיבות הזיכרון המשותף?

כדי לעבור לשלב הבא של הפעילות יש לקשר (למצוא זיקה) בין האירועים שבחרו המשתתפים לבין העיר ירושלים, תוך התייחסות לשלושת ההרים שבהם נעסוק בפעילות.

2. המנחה יסביר: בפעילות זו נכיר שלושה הרים ובהם אתרים המאפיינים את ירושלים, עיר בירתנו, ומספרים את סיפורה של האומה בעבר הקדום, בתקופה שקדמה להקמת המדינה ובתקופה שלאחר קום המדינה, והם משפיעים על עיצובה של הזהות האישית והלאומית שלנו:

- **הר המוריה** הוא הר הבית ועיר דוד לצידו - מייצג את העבר הקדום: המרכז הדתי והגרעין הקדום של העיר. בית המקדש הראשון והשני וחורבן הבית.
- **הר הזיכרון הלאומי** - מייצג את התקופה שלפני קום המדינה ואחריה, ובו אתרי הזיכרון: "יד ושם" להנצחת השואה והר הרצל- ובו קבר הרצל, בית הקברות הצבאי, קברות מנהיגי התנועה הציונית וחלקת גדולי האומה.
- **גבעת רם** ועליה קריית הלאום – מייצגת את התקופה שלאחר קום המדינה, ובה מרוכזים מוסדות השלטון: משכן הכנסת, קריית הממשלה ובית המשפט העליון, וכמו כן מוסדות חינוך ותרבות של מדינת ישראל: האוניברסיטה העברית, הספרייה הלאומית, מוזיאון ישראל ועוד.

שלב ב' - בזוגות

כל זוג מקבל דפי מידע על אתר אחד ותשבץ התואם את דפי המידע.

על בני הזוג לפתור את התשבץ על פי דפי המידע.

שלב ג' - בקבוצות

המליאה מתחלקת לקבוצות. בכל קבוצה שלושה זוגות – זוג מכל אתר.
כל קבוצה מקבלת את פתרונות התשבצים וכרטיס משימה.

כרטיס משימה קבוצתית

כל זוג בודק את התשבץ של זוג אחר מן הקבוצה.

שאלות לדין:

1. אילו תקופות ואירועים מסמל כל אחד משלושת ההרים? הביאו דוגמאות לדברים.
2. על פי המידע בשלושת התשבצים, מה ייחודו של כל אחד מן ההרים?
3. מהי הזיקה בין ההרים? כיצד הזיקה באה לידי ביטוי בחיי היומיום או באירועים ובטקסים?
4. במה מייצג כל הר את ייחודה של ירושלים כעיר בירה?

ייחודם של ההרים בירושלים	
	ייחודו של הר המוריה
	ייחודה של גבעת רם
	ייחודו של הר הרצל
	זיקה בין הר המוריה להר הרצל
	זיקה בין הר המוריה לגבעת רם
	זיקה בין גבעת רם להר הרצל

הקבוצה תתכונן לדווח במליאה על ייחודם של ההרים ועל הקשר ביניהם.

שלב ד' - במליאה

דיווח הקבוצות.

שאלות לדין:

1. האם ביקרתם באתרים אלה? מה אתם זוכרים מן הביקור? כיצד התרשמתם?
2. אילו טקסים או אירועים נערכים בכל אחד מן ההרים?
למנחה: הר הרצל: אזכרות ממלכתיות ופרטיות, טקס פתיחת יום העצמאות,
הר המוריה: טקסי בר מצווה/בת מצווה ליד הכותל, טקסי השבעה של חיילי צה"ל.
גבעת רם: בניין הכנסת - קבלות פנים ממלכתיות, יציאת לוויות ממלכתיות.
קריית הממשלה: הפגנות, שביתות.
מרכז הקונגרסים: כנסים ישראליים ובין לאומיים.
3. האם ניתן לזהות רצף זמנים בין שלושת ההרים? (עבר, הווה עתיד)
4. כיצד מספרים שלושת ההרים את סיפורו של העם היהודי ושל מדינת ישראל?
5. מהי משמעות ההרים האלה עבורכם כבני נוער?
6. מהו חלקם של ההרים אלה בבניית הזהות שלכם כבני נוער?
7. האם חשוב שבני נוער מן התפוצות המגיעים לישראל יבקרו בשלושת ההרים?
מדוע?

נספח מס' 1: דפי מידע

1.1 הר הבית- הר המוריה

ירושלים, הלב הפועם של האומה היהודית, עמדה במרכז כיוסופיו וגעגועיו של כל יהודי באשר הוא, במשך אלפיים שנות גלות. מעמדה של ירושלים, כמרכז העם היהודי, הוקנה לה מתוקף היותה הבירה של העם מימי דוד, ובה עמדו בית המקדש הראשון והשני. המקום המקודש ביותר עבור העם היהודי הוא הר הבית, שהוא הר המוריה שעליו נבנה בית המקדש (בדברי הימים ב', ג', א': "לבנות את בית ה' בירושלים בהר המוריה"). מדרש תנחומא (פרשת קדושים) מתאר את חשיבותה הרבה של ירושלים: "ארץ ישראל יושבת באמצעו של עולם, וירושלים באמצעותה של ארץ ישראל, ובית המקדש באמצע ירושלים, והיכל באמצע בית המקדש, והארון באמצע היכל, ואבן השתייה לפני הארון, שממנה הושתת העולם." על פי המסורת היהודית נקשרים בשמו של הר המוריה מספר אירועים חשובים:

1. אבן השתייה - ממנה נברא העולם

בהר המוריה, במקום שעליו נבנה בית המקדש, מצויה אבן הקרויה אבן השתייה (שתייה – יסוד, בסיס). ר' יוסי מבאר את המילה "שתייה": שממנה נשתת העולם (תוספתא יום הכפורים פ"ג). על פי המסורת היהודית על אבן זו נבנה החלק הקדוש ביותר של בית המקדש הקרוי קודש הקודשים. לקודש הקודשים נכנס רק אדם אחד – הכוהן הגדול, רק פעם אחת בשנה- ביום הכיפורים.

2. חלום יעקב

"...ויפגע במקום וילן שם כי בא השמש ויקח מאבני המקום וישם מראשותיו וישכב במקום ההוא. ויחלום והנה סולם ניצב ארצה וראשו מגיע השמימה והנה מלאכי אלוהים עולים ויורדים בו" ... (ראשית כח, יב) " והאבן הזאת אשר שמתה מצבה יהיה בית אלוהים. " (בראשית כח, כב) (יעקב אבינו נודר נדר שהאבן אשר שם למראשותיו תהיה בבית האלוהים) על פי המדרש, זוהי אותה אבן שעליה ישן יעקב בבית אל בלכתו מבית אביו.

3. עקידת יצחק

לפי האגדה, גם עקידת יצחק הייתה על האבן הזאת.

המסורת מזהה את "הר המוריה" שעליו נבנה בית ה' עם ההר שעליו עקד אברהם את יצחק בנו (תענית ט"ז). "ומסורת ביד הכל שהמקום שבנה בו דוד ושלמה המזבח.. הוא המקום שבנה אברהם המזבח ועקד עליו יצחק" (רמב"ם, הלכות בית הבחירה ב', ב').

4. בירת ישראל בימי דוד - סמל למלכות ישראל

"וילך המלך ואנשיו אל היבוס יושב הארץ... וילכוד דוד את מצודת ציון היא עיר דוד... וישב דוד במצודה ויקרא לה עיר דוד..." (שמואל ב', ה', ו'-ט').
ירושלים נכבשה על ידי דוד בשנת 1000 לפני הספירה בקירוב (לפני כ- 3000 שנה) והוא הפך אותה לעיר מושבו ולבירתה של ממלכתו החדשה. "ובירושלים מלך שלושים ושלוש שנה על כל ישראל ויהודה" (שמואל ב' ה, ד-ה).
דוד העביר לירושלים גם את ארון הברית, מתוך רצון להקים בה מקדש לאל ולהופכה למרכז שלטוני של עם ישראל.

ירושלים בימי דוד שכנה על השלוחה הצרה מדרום להר הבית (בשכונת סילוואן של היום). על פי המסורת היהודית, אזור הר הבית התקדש עוד בתקופה הכנענית, כאלף שנה קודם לימי דוד. מספר אירועים מפורסמים במקרא, התרחשו במקום הזה עוד לפני שהוקם עליו בית המקדש: עקידת יצחק וחלום יעקב. כמו כן נקראת האבן הנמצאת שם – אבן השתייה, שלפי המסורת היא אותה האבן שממנה נברא העולם. ייתכן שהדבר הוסיף על כוח המשיכה של האזור.

היום ניתן לראות את שרידי עיר דוד באתר הארכיאולוגי שנקרא "עיר דוד", ובו נמצאים שרידים לעיר יבוס ולירושלים בתקופת בית ראשון.

העיר ירושלים שמשה בתקופת דוד כמרכז שלטוני, כלכלי ודתי.

5. תקופת שלמה – מרכז רוחני של עם ישראל

שלמה המלך, בנו של דוד המלך, בנה את בית המקדש מצפון לקריית המלוכה, במקום אותו קנה דוד בשעתו, ואשר מזוהה עם הר המוריה (דברי הימים ב, ג א).
עם חנוכת המקדש הפכה העיר למרכז הרוחני המלכד את העם, אליו עלו לרגל המוני ישראל.

לאחר מות שלמה המלך (930 לערך לפני הספירה), נתפצלה הממלכה ליהודה וישראל. ירושלים נשארה בירת ממלכת יהודה, ובה ישבו המלכים מבית דוד, בירושלים ניבאו חלק מן הנביאים אשר שימשו כיועצים למלכים אבל גם כמי שמתריעים על הסכנות האורבות לעם, למקדש ולעיר.

6. חורבן בית ראשון

בשנת 586 לפני הספירה – נחרבה ירושלים - חורבן בית המקדש הראשון – על ידי נבוכדנצר מלך בבל.

7. הצהרת כורש והשיבה לירושלים

"ובשנת אחת לכורש מלך פרס... העיר ה' את רוח כורש... ויעבר קול בכל מלכותו... לאמר: כה אמר מלך פרס, ... והוא פקד עלי לבנות לו בית בירושלים... מי בכם מכל עמו יהי אלוקיו עמו ויעל לירושלים... ויבן את בית ה'. ... ויקומו ראשי האבות ליהודה ובנימין... לעלות לבנות את בית ה' אשר בירושלים אשר ביהודה" (עזרא א', א'-ה').
הצהרת כורש אפשרה ליהודים גולי פרס לעלות לירושלים ולהקים מחדש את בית המקדש.

8. תקופת בית המקדש השני מתחילה עם חנוכת בית המקדש השני (516 לפני הספירה) בידי עולי בבל, ומסתיימת עם חורבנם של בית המקדש השני וירושלים בתשעה באב שנת 70 לספירה. באותו יום בו חרב בית המקדש הראשון.

תקופת בית שני ארכה כחמש מאות שנים, ובמהלכן שלטו בעיר מושלים בני אומות שונות: פרסים, הלניסטים ורומאים. בתקופה זו היו גם כשמונים שנות עצמאות יהודית, תחת שלטון החשמונאים. עבודת המקדש הייתה במרכז חייה של ירושלים של ימי הבית השני. המקדש היה המרכז הרוחני, הדתי והכלכלי של העיר.

9. בשנת 66 לספירה פרץ המרד הגדול נגד הרומאים. בשנת 70 לספירה נפלה ירושלים, לאחר מלחמה קשה ועקובה מדם. המקדש נשרף בתשעה באב, וחודש לאחר מכן, אחרי מלחמה עיקשת מבית לבית, נכנעה העיר לגייסות רומא בפיקודו של טיטוס, והנותרים מבין תושביה הוגלו.

מאז החורבן היטלטלו היהודים בין איסור מוחלט של השלטונות להתגורר בירושלים לבין הסכמת השלטון למגורים של יהודים בירושלים ולנוכחות שלהם במקומות הקדושים. בכל התקופות היהודים נאבקו להגיע לירושלים, לפקוד את המקומות הקדושים ובעיקר את אזור הר הבית, ולחדש את היישוב היהודי בעיר. **הכותל, השריד העיקרי מן החורבן, היה למוקד תפילות וגעגועים**. לימים כינו רבים את הכותל בשם "כותל הדמעות" או "כותל הבכי", על שם תפילותיהם ובכיים של היהודים שבאו להתפלל שם, וכינוי זה התקבל אחר כך גם לתיאור הכותל בשפה האנגלית (The Wailing Wall).

מבחינת העם היהודי מהווה אזור הר הבית מקום קדוש, גם לאחר חורבנו, בשל העובדה שלפני אלפיים שנה עמד עליו בית המקדש. על פי המסורת היהודית יעמוד על מקום זה בעתיד בית המקדש השלישי.

בתקופת הגלות, על אף הנוכחות הפיזית המעטה, בירושלים היא תפסה מקום חשוב בתודעת היהודים בארץ ובתפוצות.

כל יהודי באשר הוא התפלל שלוש פעמים ביום, ובכל תפילה הזכיר מספר פעמים את רצונו העז לשוב לירושלים: " ולירושלים עירך ברחמים תשוב ותשכון בתוכה כאשר דיברת..". "ותחזינה עינינו בשוברך לציון ברחמים" ועוד.

בשבתות ובחגים נוספו פיוטים שנאמרו בבתי כנסת ובהם נזכרו ירושלים ובית המקדש. הפיוטים היו רוויי געגועים. בתפוצות ישראל השונות נכתבו שירים המבטאים געגועים לירושלים, כמו שירי ריה"ל: "לבי במזרח ואנוכי בסוף מערב", "...וכן "יפה נוסף משוש תבל קריה למלך רב, לך נכספה נפשי מפאתי מערב". שלום שבזי: אהבת הדסה " לו יש רשות לי אעלה אתחבקה תוך שערי ציון אשר הם נהללים".

בסיום ליל הסדר ובמועדים אחרים ייחלו המסובים בתחינה ובברכה: " לשנה הבאה בירושלים הבנויה", בברכת המזון, ברכה הנאמרת לאחר הסעודה, ביקש היהודי "ובנה ירושלים עיר הקודש במהרה בימינו..."

במשך שנים מנו היהודים את מניין השנים לא מבריאת העולם אלא מחורבן הבית. בטקס החתונה שבר החתן כוס כזכר לחורבנה של העיר ונשבע שבועת אמונים לירושלים: "אם אשכחך ירושלים תשכח ימיני, אם לא אעלה את ירושלים על ראש שמחתי".

10. הכרזת העצמאות של מדינת ישראל – ה' אייר תש"ח (14.5.48).

כאמור, לאורך כל הדורות ניסו היהודים להתגורר בירושלים והרצף היישובי בירושלים נמשך במידת האפשר. באופן סימלי, יש הרואים בהתחדשות הריבונות היהודית בישראל בעת החדשה בבחינת הקמת "הבית השלישי".

בתום מלחמת השחרור, בי"ד בכסלו תש"י (5.12.49), הכריז בן גוריון על ירושלים כבירת ישראל.

בכ"ח באייר תשכ"ז – במהלך מלחמת ששת הימים, שוחררה העיר העתיקה. הכותל המערבי, מוקד הערגה, הגעגועים והכיסופים של העם היהודי שב לידינו. ירושלים השלמה והמאוחדת היא בירת מדינת ישראל כיום.

1.2 הר הזיכרון

הר הזיכרון הלאומי כולל בתוכו את הר הרצל ובו קבר הרצל, בית הקברות הצבאי, חלקת מנהיגי התנועה הציונית וחלקת גדולי האומה ובסמוך מוסד "יד ושם". בין אתרים אלו יש שביל מחבר. האתרים המצויים במתחם זה מספרים את סיפורם של העם היהודי ושל החברה הישראלית משואה לתקומה.

חזונו של הרצל היה החזון של כלל העם היהודי, והר הזיכרון הוא נחלת העם היהודי כולו: בית הקברות והאנדרטאות הרבות הפזורות בהר הרצל מלמדים על פרקים שונים במאבק להקמת המדינה שהתרחשו על אדמת ישראל, נגד הבריטים או נגד הערבים, וכן באירופה, בימי מלחמת העולם השנייה, נגד הגרמנים.

הר הרצל

קבר הרצל – כשנה לפני מותו הביע הרצל את רצונו להיקבר בארץ ישראל. היה זה 50 שנה לפני שנוסדה המדינה, אך דבריו מבטאים את אמונתו כי המדינה קום תקום, וחזונו אכן התגשם. הלווייתו של בנימין זאב הרצל הייתה ההלוויה הממלכתית הראשונה שנערכה במדינת ישראל (1949). היה זה ביטוי להערצת המנהיג, חוזה המדינה, שקבורתו בירושלים מסמלת את הגשמת החזון הציוני.

ההחלטה על קבורתו של הרצל בירושלים נועדה לחזק את מעמדה של ירושלים כבירת ישראל בתקופה בה הקהילה הבינלאומית דבקה בתפיסה שלפיה ירושלים הינה עיר בינלאומית הנמצאת בשליטת האו"ם. ייחודו הטופוגרפי של הר הרצל הביא לבחירתו כאתר הקבורה. הפסגה, (המתנשאת שלגובה של 834 מטר מעל פני הים) הייתה באותה עת הנקודה הגבוהה ביותר בירושלים. קבר הרצל הינו מרכז טקסי הריבונות הישראלית, הטקס העיקרי שנערך באתר מדי שנה הינו פתיחת אירועי יום העצמאות בהשתתפות מנהיגי המדינה ואישים חשובים בה, וכן הדלקת 12 המשואות (כמספר שבטי ישראל) כביטוי לכך שמדינת ישראל היא בית לכל הגלויות.

מוזיאון הרצל - המוזיאון שוכן בפתחו של הר הרצל וכולל מפגש חווייתי עם הרצל והתנועה הציונית וכן שחזור חדר עבודתו של הרצל. המוזיאון הוקם במלאות 100 שנה להולדת הרצל, בשנת 2004.

זאב ז'בוטינסקי – קברו של זאב ז'בוטינסקי נמצא מדרום-מערב לרחבת קברו של הרצל. ז'בוטינסקי היה מנהיג ציוני ממחדשי הצבאיות העברית- מפקד בגדודים העבריים שעזרו בכיבוש הארץ מידי התורכים, יסד ועמד בראש התנועה הרוויזיוניסטית והיה המפקד העליון של האצ"ל. עצמותיו הועלו ארצה בשנת 1964.

חלקת מנהיגי התנועה הציונית - כאן קבורים אישים מרכזיים מהתנועה הציונית, ראשי ההסתדרות הציונית ובני משפחת הרצל.

בית הקברות לגדולי האומה – חלקת גדולי האומה נקבעה בסמוך לקבר חוזה המדינה ובסמוך לקבריהם של החיילים שלחמו למען המדינה ולמען החזון הציוני. קבורתו של אליעזר קפלן, שר האוצר הראשון של מדינת ישראל, חנכה את חלקת "גדולי האומה". חלקה זו הפכה למקום מנוחתם האחרונה של מנהיגי מדינת ישראל הריבונית. מכאן ואילך נקברו כאן נשיאים, ראשי ממשלה, יושבי ראש כנסת. ב-6 בנובמבר 1995 נקבר בחלקת גדולי האומה יצחק רבין, ראש ממשלת ישראל. העלייה לרגל של תושבי ישראל אל קברו של רבין ביטאה את עומק האבל ואישרה את חשיבותו של הר הרצל כאתר לאומי.

בית הקברות הצבאי - בקיץ 1949 התקבלה ההחלטה למקם את בית הקברות הצבאי בשוליו של הר הרצל. בית הקברות מספר את סיפור הגבורה של מאבק העם היהודי בגרמניה הנאצית ואת המאבק להקמת מדינת ישראל. קבורים בו חללי צה"ל לוחמי מחתרות, גיבורי קרבות וכן מונצחים בו חיילים שמקום קבורתם לא נודע. ברבות השנים עם הפיכת בית הקברות הצבאי של ירושלים לאתר הנצחה ממלכתי לתקומת עם ישראל במולדתו נוספו בו אנדרטאות וחלקות ייחודיות, כגון: חללי מלחמת יום הכיפורים, מלחמת ששת הימים, חלקה להנצחת חללי הבריגאדה היהודית ויד זיכרון לעולי אתיופיה. להלן חלק מהאנדרטאות:

אנדרטה לחללי מתנדבי היישוב בארץ ישראל במלחמת העולם השנייה – קרוב ל-30,000 מאנשי היישוב היהודי בארץ ישראל התנדבו לשירות בצבא הבריטי במלחמה נגד גרמניה הנאצית, מאות מתוכם נפלו במערכה והובאו לקבורה בבתי עלמין צבאיים בריטיים בצפון אפריקה ובאירופה. שמותיהם מופיעים על לוח האנדרטה שנחנכה בהר הרצל (1973). כמו כן קבורים שם חלק מהצנחנים שיצאו למשימות ריגול והצלה באירופה בזמן מלחמת העולם, נתפסו והוצאו להורג על ידי הגרמנים. ידועים שמותיהם של: חנה סנש, חביבה רייך, רפאל וייס. שמות נוספים חרותים ומונצחים על אבני האנדרטה.

האנדרטה לחללי הצבא האדום - כ-200,000 חללים יהודים נפלו במלחמת העולם השנייה כחיילי הצבא הרוסי במלחמתו בצבא הנאצי. בשנות ה-90 הוקמה אנדרטה לזכרם והיא שונה מהאנדרטאות האחרות המצניעות את הופעתן. היא גדולה מאוד, עשויה משיש אדום מלוטש וסמלי מתכת ועליה כיתוב שאינו בשפה העברית.

קבר אחים לחללי שיירת נבי דניאל - ב-27.3.1948 יצאה שיירת אספקה גדולה מירושלים לנצורים בגוש עציון. בדרכה חסמו הערבים את נתיב הנסיעה ליד קבר נבי דניאל. מרבית אנשי המשורין נהרגו והמפקד החליט לפוצץ אותו על יושביו כדי שלא יפלו בשבי. בשנת 1951 הובאו החללים לקבורה בהר הרצל.

אנדרטה לחללי הצוללת "דקר" – ב-25.1.1968 נקלט סימן החיים האחרון מהצוללת "דקר" – שישים ותשעה חברי הצוות אבדו במצולות. במשך שלושים ואחת שנה חיפשו אחר שרידי הצוללת. בחודש מאי 1999 נמצא גוף הצוללת על קרקעית הים התיכון במסלול הנסיעה לישראל. האנדרטה מנציחה את זכרם של חללי הצוללת.

קבר אחים לחללי קרב לטרון – במאבק על הדרך לירושלים במלחמת השחרור ניטשו מספר קרבות קשים. בחודש מאי 1948 יצאה חטיבה 7 למבצע גדול לכיבוש לטרון. ההתקפה נכשלה והסתיימה באבידות כבדות. שבעים ואחד מלוחמי החטיבה נפלו בקרב, חלקם נקברו בקבר אחים במקום זה.

חלקת עולי הגרדום – במקום זה הובאו למנוחת עולם ארבעה מאנשי ארגוני המחתרת ניל"י (1917) ולח"י (1945) שנפלו במלחמתם בשלטון הזר בארץ. שלושה מהם הוצאו להורג בתלייה בקהיר ובדמשק. לצידם נטמנו שני חברי חוליית מודיעין ישראלית במצרים, שנתפסו והועלו לגרדום בקהיר, ב-1955.

האנדרטה לחללי פעולות איבה – בשנת 2000 נחנכה האנדרטה ועליה מונצחים שמותיהם של אנשי היישוב היהודי בארץ טרם הקמת המדינה ושל אזרחי מדינת ישראל, שנהרגו בעיתות מלחמה ובפעולות איבה וטרור החל משנת 1860, שנת היציאה מחוץ לחומות ירושלים, ועד היום.

אנדרטת נצר אחרון – יד זיכרון לעשרות חללי מערכות ישראל, ניצולי שואה שנתרו נצר אחרון למשפחתם, עלו לארץ, התגייסו לשורות הצבא ונפלו בקרב על הקמת המדינה.

"יד ושם" – רשות הזיכרון לשואה ולגבורה – המוסד להנצחת זכר השואה שהוקם בשנת 1953. מטרת העל היא הנצחת השואה ולימודה, כדי שזוועות השואה ומוראותיה לא יישכחו לעד. "יד ושם" כולל מוסדות מחקר, מוזיאונים ואתרי הנצחה. להלן מספר דוגמאות: **1. אוהל יזכור**: מבנה זיכרון לששת המיליונים שנספו בשואה. מבנה בטון שבמרכז דולקת אש זיכרון ועל קרקעיתו מוטבעים שמות מחנות ההשמדה; **2. יד לילד**: אתר הנצחה לילדים שנספו בשואה. פנים המבנה חלל חשוך שההולך בתוכו רואה מאות נרות דולקים ושמות הילדים מוקראים מפי קריינים; **3. בקעת הקהילות**: אתר זיכרון לקהילות היהודיות שחרבו לאחר השואה. קומפלקס בנוי כמבוך מאבן ירושלמית בצורת מפת אירופה ועליו חרוטים שמות אלפי קהילות מכל רחבי אירופה; **4. שדרת חסידי אומות העולם**: שדרת עצים שניטעה לכבודם של חסידי אומות העולם. תחת כל עץ מופיע שמה של האישיית שלכבודה ניטע העץ.

העיצוב של רחבת הכניסה לבית-הקברות הצבאי בהר הרצל מחבר בינו לבין אתר "יד ושם" ואתר הכנסת. שלשת שערי המתכת של אתרים אלו מאזכרים זה את זה בעיצובם. קירות האבן שמשני צדי מבוא הכניסה, המשובצים אבנים מגוונות שהובאו מכל רחבי הארץ, רומזים לקיר דומה ב"יד ושם". כמו שקיות העפר שהובאו לקברו של הרצל מרחבי המדינה, גם אבנים אלו מבטאות את התפיסה כי הארץ כולה זוכרת את אלה שבמותם העניקו לנו את החיים. במקום זה נסגר המעגל המאחד את השואה, הגבורה והתקומה (מתוך ירושלים וכל נתיבותיה – בעריכת אייל מירון, יד בן צבי).

1.3 גבעת רם – קריית הלאום

אופייה הממלכתי, הסמלי והייצוגי של כל בירה בא לידי ביטוי בריכוז המוסדות הממלכתיים הפועלים בה. בשנת 1949 החליטה ממשלת ישראל בראשות ראש הממשלה דוד בן גוריון להכריז על ירושלים כעיר הבירה של מדינת ישראל, ולהעביר אליה את מוסדות השלטון של המדינה הריבונית. למיקום מוסדות השלטון נבחרה גבעה במערב ירושלים, שכינויה היה גבעת רם.

לגבעת רם שלושה רכסים ועל כל אחד מהם נבנו מוסדות ממלכתיים המהווים יחדיו את המוקד האזרחי הנקרא קריית הלאום.

הרכס הראשון מכונה "המשולש הדמוקרטי" של מדינת ישראל ובו מוסדות השלטון על רשויותיו: הרשות המחוקקת (הכנסת), הרשות המבצעת (קריית הממשלה: בניין משרד ראש הממשלה הפנים, האוצר, החוץ, בניין בנק ישראל ועוד) והרשות השופטת (בית המשפט העליון).

ברכס השני של גבעת רם נמצא המרכז החינוכי – האוניברסיטה העברית ובית הספרים הלאומי, המרכז את אוצרות הרוח הכתובים של העם היהודי.

הרכס השלישי של גבעת רם הוא המרכז התרבותי ובו שוכן מוזיאון ישראל.

ציר הבינוי העיקרי בגבעת רם הוא מצפון לדרום, בכוונה סמלית ליצור קשר הדוק בין הכנסת, שהיא הפרלמנט של העם היושב בישראל, לבנייני האומה, המהווים מקום מפגש של קונגרסים וועידות ציוניות של היהדות בתפוצות.

בנייני האומה (הנקראים גם **מרכז הקונגרסים הבינלאומי של ירושלים**) הם מערכת אולמות שראשיתם באולם הכנסים הראשון שהוקם בירושלים לאחר מלחמת העצמאות. הבניין הוקם כמרכז לאירוח כנסים ציוניים. הקמת מרכז הקונגרסים בגבעת רם נועדה להדגיש את הקשר ההדוק בין מדינת ישראל לבין יהדות התפוצות.

בניין הארכיון הציוני

במקום זה נמצאים מסמכים המתעדים את התפתחות התנועה הציונית ברחבי תבל מראשיתה, בשנות ה-80 של המאה ה-19, התפתחותו של הבית הלאומי בארץ ישראל, והיבטים שונים של תולדות העם היהודי לפני השואה, במהלכה ולאחריה עד ימינו.

בניין הכנסת

הכנסת היא בית הנבחרים של מדינת ישראל. שמה של הכנסת נגזר משמה של "כנסת הגדולה" אשר הייתה המוסד העליון של חכמי ישראל בראשית ימי בית המקדש השני. ב"כנסת הגדולה" דאז כיהנו 120 ראשי חכמי ישראל, וגם כיום, בכנסת ישראל, מכהנים

120 נציגים, הנקראים חברי כנסת. חברי הכנסת נבחרים לכהונה בת ארבע שנים ובראשם מכהן יושב ראש הכנסת.

בקרב בניין הכנסת ניצבת מנורה גדולה, סמל המדינה, שנתן הפרלמנט הבריטי שי לכנסת ישראל. על המנורה חקוקים תבליטים המתארים אירועים חשובים מן ההיסטוריה של עם ישראל.

בניין בית המשפט העליון

בית המשפט העליון הוא המוסד השיפוטי הגבוה ביותר של מדינת ישראל, והוא עומד בראש הרשות השופטת. בבית המשפט העליון מכהנים שופטים במינוי של קבע. את העומד בראש בית המשפט מכנים נשיא. גם כינוי זה נגזר מתפקידו של העומד בראש *כנסת הגדולה* – שנקרא נשיא (ר' יהודה הנשיא).

חלק מהחלטותיו החשובות מקבל בית המשפט העליון ביושבו כבית המשפט הגבוה לצדק (בג"ץ), כערכאה ראשונה בעתירות שמגישים אזרחים פרטיים כנגד רשויות המדינה השונות.

הארכיטקטים שעיצבו את **בניין בית המשפט העליון**, יצרו אותו כמכלול מורכב של סמלים, המתייחסים לעבר ולהווה, להיסטוריה של העם היהודי לדורותיו: **מבואת הכניסה** דומה מאוד לחלל מבנה שער קלאסי מן העת העתיקה, ומסמל את הרעיון שעל הצדק והמשפט להיות זמינים ונגישים לכולם.

"הכותל": בית המשפט העליון עשוי מאבן ירושלמית, במבואה ניצב קיר גדול, המסמל את הכותל המערבי.

העיטורים: המבנה כולו מעוטר בפסיפסים, דוגמה לכך הוא הפסיפס המוצג במבואה, אשר עיטר את רצפת בית הכנסת העתיק בחמת גדר ושוחזר על ידי רשות העתיקות. הפסיפס מציג זוג אריות, המסמלים את מלכות יהודה.

הקו והמעגל: הקו והמעגל – מהווים סמל לשני עקרונות המשפט - היושר והצדק. שני אלה מופיעים יחדיו במקורות שונים, ובהם הצדק מבוטא במעגל, שאינו "חותך" וקפדני כקו הישר, אלא "זורם" ו"מעגל פינות". מבנה בית המשפט סובב סביב שני יסודות אלה. **בצמוד לפתח הבניין ישנו מעבר בקו ישר אל משכן הכנסת, אליו פונות מרפסות לשכות השופטים.**

הקו הישר מלווה את בית המשפט העליון בחלונות האנכיים שבחזית המבנה ובחלון התצפית הפונה מערבה, המחולק בקווים אנכיים. המעגל מופיע גם הוא בבניין: הכניסה למבואה מעוגלת, הקיר במבואה מעוגל (קמור), חלון התצפית מעוגל ועוד. צבעו של בית המשפט לבן - צבע המסמל טוהר. יש במבנה צורות האופייניות לירושלים. המבנה מעוצב כחומה מבוצרת עם פתחים קטנים בצורת חרכי ירי, כדי ליצור תחושה של ריחוק מחיי היומיום.

האוניברסיטה העברית

על הרכס השני של גבעת רם עומד המרכז החינוכי : האוניברסיטה העברית ובית הספרים הלאומי, המרכז את אוצרות הרוח הכתובים של העם היהודי .
האוניברסיטה העברית בירושלים היא האוניברסיטה הראשונה שהוקמה בארץ ישראל. בשנות החמישים הוחלט לבנות לאוניברסיטה העברית מרכז חדש בגבעת רם, שיחליף את האוניברסיטה בהר הצופים, שהיה באותה עת מובלעת ישראלית בשטח ירדן. באוניברסיטה פעלו וחקרו אנשי שם בכל תחומי המחקר, לרבות מדענים זוכי פרס נובל. קמפוס האוניברסיטה נבנה בסגנון "עיר הגנים" האנגלית והוא מורכב ממבנים פזורים בשטח ירוק, ואת כולו מקיף כביש טבעתי.

במתחם נמצאת גם **הספרייה הלאומית של ישראל**, ששמה הרשמי הוא **בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי**, והיא הספרייה הראשית של מדינת ישראל. בספרייה נשמר לצמיתות כל חומר היוצא לאור במדינת ישראל, בכל פורמט ובכל שפה שהיא.
לאחר מלחמת ששת הימים חזרה האוניברסיטה לשכון בהר הצופים, ובגבעת רם נמצאות כעת הפקולטה למדעי הטבע והאקדמיה למוסיקה.

מוזיאון ישראל.

הרכס השלישי בגבעת רם הוא המוקד התרבותי. נמצאים בו מספר מוזיאונים:
מוזיאון ישראל נמצא על הרכס המרכזי של גבעת רם. המוזיאון תוכנן בצורת קוביות הערוכות על הגבעה בצורה המזכירה כפר ערבי מסורתי. המבנה הבולט ביותר במוזיאון הוא כיפת היכל הספר, שנוסד ב-1965. **היכל הספר** משמש כמשכן של המגילות הגנוזות בנות 2,000 השנים, שנתגלו באזור מדבר יהודה. להיכל הספר עיצוב של כיפה לבנה בדמות מכסי הכדים שבהם נמצאו המגילות. לובן הכיפה נוגד את קיר הבזלת השחור הסמוך לה. ניגוד זה עוצב בהשראת מלחמת בני אור בבני חושך הנזכרת במגילות.
סמוך להיכל הספר נמצא **דגם של בית שני**. המשתרע על פני 2,000 מטרים מרובעים. במוזיאון ישראל חמישה אגפים: אגף האמנות, אגף ברונפמן לארכיאולוגיה, היכל הספר, אגף הנוער ואגף יודאיקה ואתנוגרפיה.
ממערב למוזיאון ישראל שוכן מוזיאון ארצות המקרא. המוצגים במוזיאון מגיעים מכל ארצות המקרא, מהודו ועד כוש, מהרי אפגניסטן ועד הים התיכון. המוצגים מופיעים פעמים רבות ולידם ציטוטי פסוקים מן המקרא, במטרה להחיות את רוח הפסוק באמצעות חפצים.
מערבה מן **המוזיאון לארצות המקרא** נמצא אצטדיון הספורט של האוניברסיטה העברית ו**מוזיאון המדע**, שהוקם בשנת 1992. המוזיאון מקרב ילדים, בני נוער ומבוגרים לעולם המדע באמצעות מוצגיו. בעתיד אמור להיבנות לצידו **מוזיאון למוסיקה ומוזיאון לטבע**.

נספח 1.4

הזיקות בין שלושת ההרים

בין הר הרצל והר המוריה

לאחר מלחמת ששת הימים נכלל הכותל המערבי בתחום הריבונות היהודית בירושלים. ב-1969 הוחלט לקיים במקום את טקס פתיחת אירועי יום הזיכרון לחללי מערכות ישראל. וכך נוצר קשר בין הכותל המערבי והר הרצל, בו מתקיימים טקסי הפתיחה ליום העצמאות. הכותל מייצג את החורבן והשאיפות לגאולה ולהקמת בית שלישי, ואילו הר הרצל מייצג את חזון התקומה במונחים לאומיים של ריבונות ממלכתית (הקמת מדינה). הכותל מייצג את סופו של הבית השני והר הרצל מייצג את כינונו של הבית השלישי. (מדברי מעוז עזריה)

בין הר הזיכרון וגבעת רם

הקמת קריית הממשלה בגבעת רם הייתה צעד משלים להר הרצל. שני האתרים מהווים שני מוקדים המייצגים את הריבונות היהודית: הר הרצל מייצג את סיפור התקומה באופן סמלי על ידי סיפור חייהם של המנהיגים והחיילים הקבורים בו, ו"קריית ממשלה" מייצגת את עצמאות ישראל במונחי שלטון וממשל, פוליטיקה ומינהל, דמוקרטיה והפרדת רשויות. הקשר הסמלי בין גבעת רם לבין הר הרצל בא לידי ביטוי בלוויית ממלכתיות: טקסי לוויה ממלכתיים של ראשי ממשלה, נשיאים ויושבי ראש הכנסת מתחילים במשכן הכנסת שבגבעת רם, ומשם עובר מסע הלוויה אל חלקת גדולי האומה בהר הרצל. בהלווייתו של יצחק רבין – מסע הלוויה החל ברחבת משכן הכנסת (גבעת רם) והסתיים בחלקת גדולי האומה בהר הרצל. לסיכום, שני מוקדים אלה המצויים במערב העיר מתחברים אל מוטיב "התקומה".

בין גבעת רם להר המוריה

הריבונות היהודית המתחדשת המיוצגת בגבעת רם, נשענת על המסורת הרוחנית וההיסטוריה הקדומה המיוצגת בהר המוריה ובעיר דוד. גבעת רם מייצגת את תקופת הבית השלישי. הקשר בין הר המוריה לבין גבעת רם מצוי גם באלמנטים גראפיים ובעיצוב האדריכלי בבית המשפט העליון ובבנין הכנסת (ראו בדפי המידע, עמ' 13-14 כאן).

הכשרת "השביל המחבר" בין **יד ושם להר הרצל** מאפשרת לספר את הספור המלא: שואה ותקומה. ההליכה בו ממחישה את הרעיון הטבוע גם בימי המועד החדשים שבלוח השנה הלאומי - מיום הזיכרון לשואה ולגבורה (הר הזיכרון) אל יום הזיכרון לחללי צה"ל(הכותל המערבי) ופתיחת חגיגות יום העצמאות (הר הרצל).

העיצוב של רחבת הכניסה לבית-הקברות הצבאי בהר הרצל מחבר בינו לבין אתר **"יד ושם"** ואתר הכנסת. שלשת שערי המתכת של אתרים אלו מאזכרים זה את זה בעיצובם. קירות האבן שמשני צדי מבוא הכניסה, המשובצים אבנים מגוונות שהובאו מכל רחבי הארץ, רומזים לקיר דומה ב"יד ושם". כמו שקיות העפר שהובאו לקברו של הרצל מרחבי המדינה, גם אבנים אלו מבטאות את התפיסה כי הארץ כולה זוכרת את אלה שבמותם העניקו לנו את החיים. במקום זה נסגר המעגל המאחד את השואה, הגבורה והתקומה (מתוך ירושלים וכל נתיבותיה – בעריכת אייל מירון, יד בן צבי)

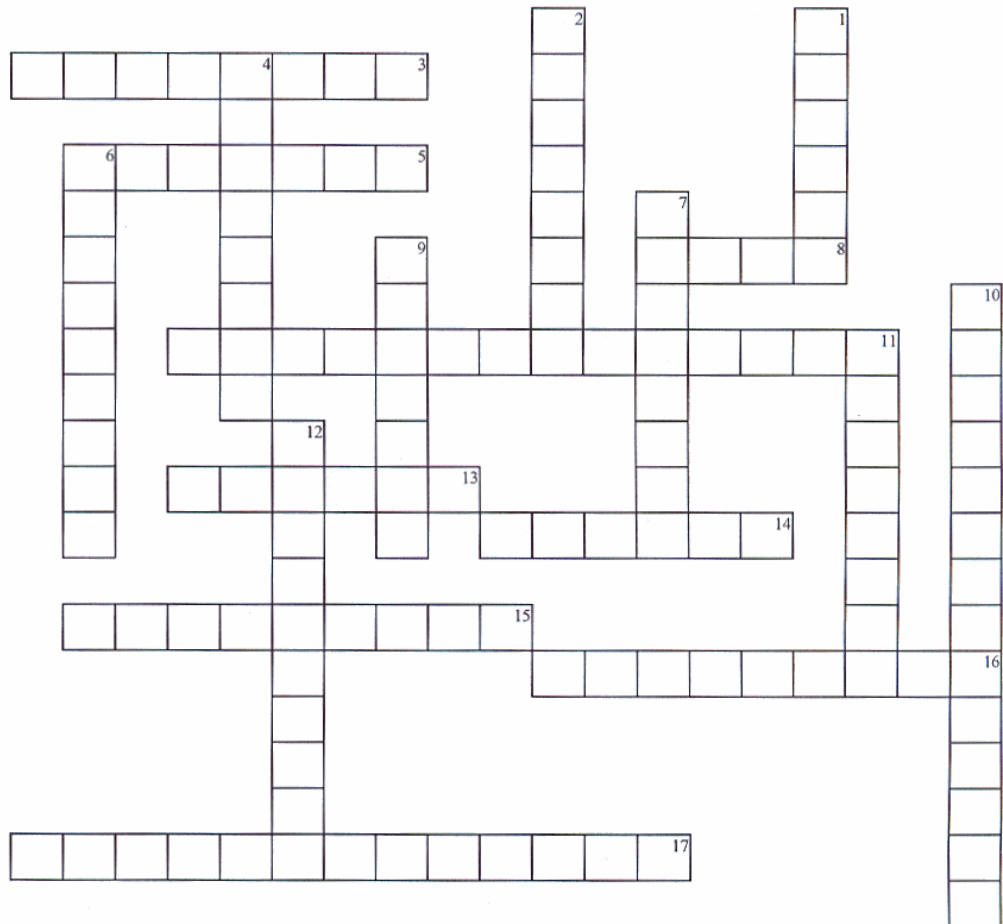

נספח מס' 2: תשבצים

נספח 2.1

הר המוריה

שלושה הרים בירושלים

מאוזן

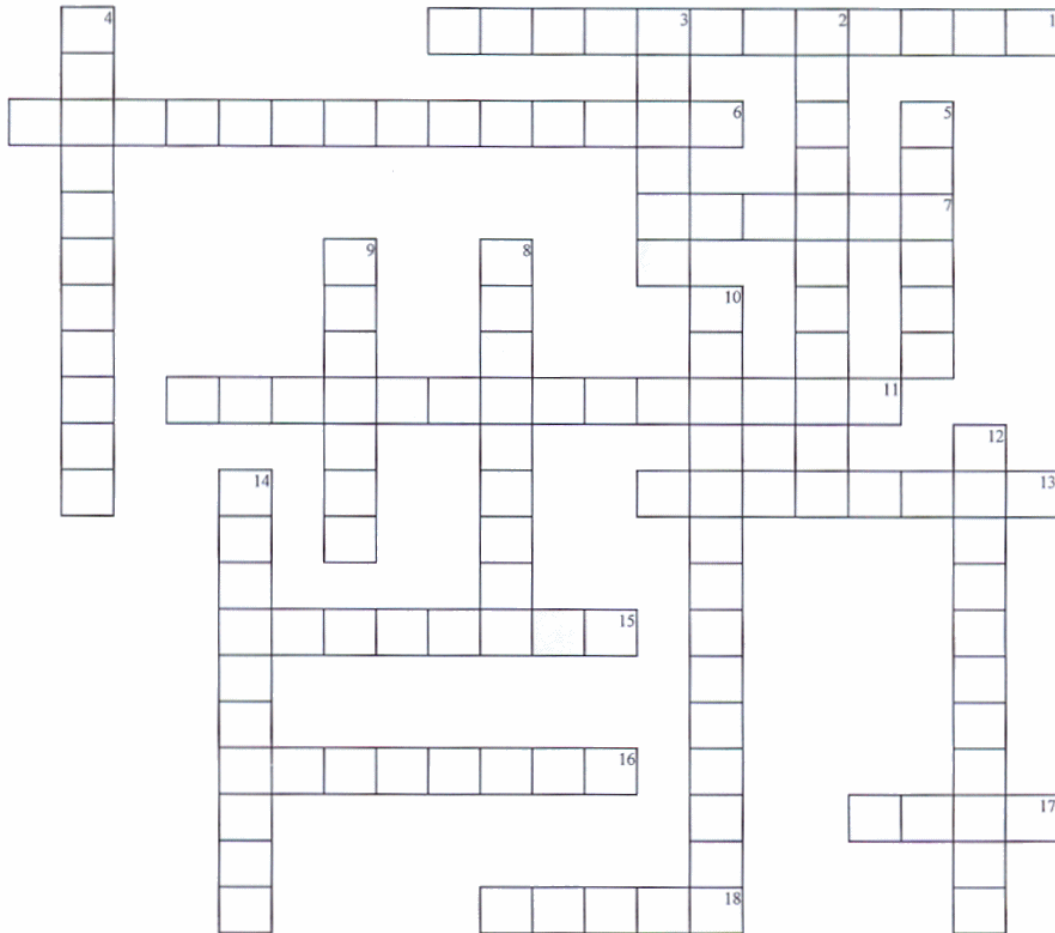
3. עם הקמתו הפכה ירושלים למרכז רוחני המלכד את העם
5. ביום זה נחרבו בית המקדש הראשון והשני
8. בחלומו עלו וירדו מלאכים
11. ברכת החתן לאחר שבירת הכוס פותחת במילים
13. העם שישב בעיר ירושלים עד שנכבשה על ידי המלך דוד
14. שמם של שרידי ירושלים העתיקה
15. דוד העלה אותו לירושלים
16. המסמך שאיפשר להחזיר לארץ את גולי בית ראשון
17. במלחמה זו אוחדה ירושלים

מאונך

1. התקופה נקראת על שמו, וארכה כחמש מאות שנה
2. לאחר מותו התפצלה הממלכה וירושלים נשארה בירת ממלכת יהודה בלבד
4. שם עקד אברהם אבינו את בנו יצחק
6. בן גוריון הכריז בתום מלחמת השחרור שירושלים היא
7. החרیب את בית המקדש הראשון
9. בירת ישראל גם בימי דוד ושלמה
10. ההגדה של פסח מסתיימת במילים: "לשנה הבאה..."
11. ממנה נברא העולם
12. מכינוי הכותל המערבי

נספח 2.2

הר הרצל – הר הזיכרון הלאומי שלושה הרים בירושלים

מאונך

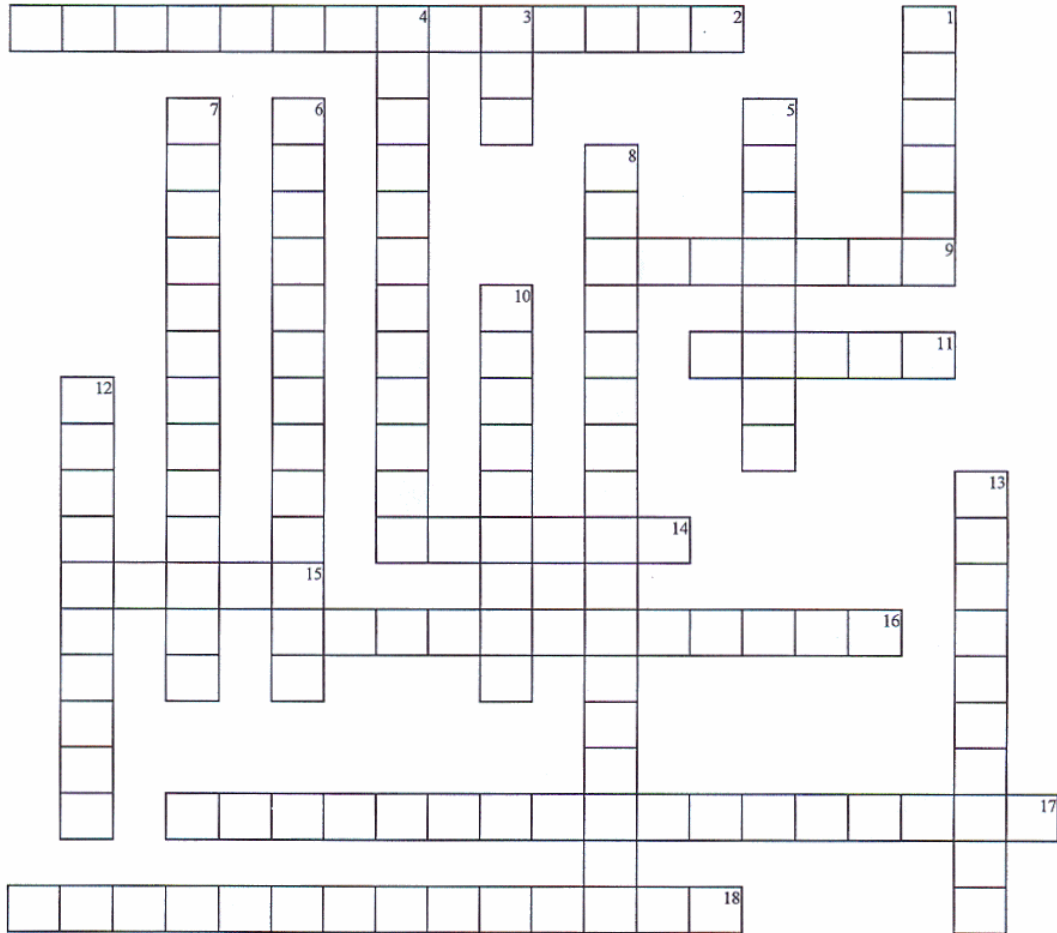
2. אתר זיכרון לקהילות יהודיות שחרבו בשואה
3. ביתן להנצחת הילדים שנרצחו בשואה
4. המקום בו נערך הטקס לציון יום הזיכרון לחללי צה"ל
5. המקום בו מסתיימת הלוויה ממלכתית
8. מבנה זיכרון לששת המיליונים שנספו בשואה
9. כך נקברו חללי שיירת נבי דניאל
10. מקום מנוחתם של לוחמי המחתרות וחללי צה"ל
12. המוזיאון בהר הזיכרון
14. המקום בו מתחילה הלוויה ממלכתית.

מאוזן

1. היה המפקד העליון של האצ"ל, טמון בקרבת רחבת קברו של הרצל
6. חלקה להנצחת אלו שהוצאו להורג בתלייה בקהיר ובדמשק.
7. המקום בו מתקיימים טקסי הפתיחה ליום העצמאות
11. מקום מנוחתם של מנהיגים, שרים וראשי ממשלה
13. אנדרטה לזכר שישים ותשעה שטבעו במצולות ים
15. אנדרטה לזכר ניצולי שואה שנפלו בקרב על הקמת המדינה
16. בו נפלו שבעים ואחד לוחמים במאבק על הדרך לירושלים במלחמת השחרור
17. קבור בהר הנקרא על שמו
18. המוסד להנצחת זכר השואה

נספח 2.3

גבעת רם שלושה הרים בירושלים

מאונך	מאוזן
1. מוסדות השלטון מרוכזים בגבעה זו	2. הרכס בו ניצבים הכנסת, קריית הממשלה ובית המשפט העליון
3. צבעו של בית המשפט העליון המסמל את הטוהר	9. סמלים לשני עקרונות המשפט: הצדק והיושר.
4. הרכס עליו נמצאים המוזיאונים משכנן של המגילות הגנוזות בנות אלפיים שנה שנתגלו במדבר יהודה	10. בית הנבחרים של מדינת ישראל
6. נקראת גם בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי	14. הדגם נמצא בסמוך להיכל הספר
7. נמצאים בו מסמכים המתעדים את תולדות התנועה הציונית	15. ניתנה שי על ידי הפרלמנט הבריטי לכנסת ישראל, ומתוארים בה אירועים מן ההיסטוריה של עם ישראל.
8. האוניברסיטה הראשונה שהוקמה בארץ ישראל	16. הרכס עליו נמצאים האוניברסיטה העברית ובית הספרים הלאומי
10. מספר חברי הכנסת	17. במוזיאון מוצגים מכל ארצות המקרא מהודו ועד כוש
12. כמה רכסים לגבעת רם	18. המוסד השיפוטי הגבוה ביותר במדינת ישראל.
13. משמה נגזר שם הפרלמנט של מדינת ישראל	

נספח 3: פתרונות תשבצים

3.1 הר הבית- הר המורייה

ממנה נברא העולם	אבן השתיה
בחלומו עלו וירדו מלאכים	יעקב
שם עקד אברהם אבינו את בנו יצחק	הר המוריה
בירת ישראל גם בימי דוד ושלמה	ירושלים
העם שישב בעיר ירושלים עד שנכבשה על ידי המלך דוד	היבوسی
דוד העלה אותו לירושלים	ארון הברית
שמם של שרידי ירושלים העתיקה	עיר דוד
עם הקמתו הפכה ירושלים למרכז הרוחני המלכד את העם	בית המקדש
החריב את בית המקדש הראשון	נבוכדנצר
המסמך שאפשר להחזיר לארץ את גולי בית ראשון	הצהרת כורש
תקופתו ארכה למעלה מחמש מאות שנים	בית שני
נחרבו בית המקדש הראשון ובית המקדש השני	תשעה באב
מכינזי הכותל המערבי	כותל הדמעות
במלחמה זו אוחדה העיר ירושלים	מלחמת ששת הימים
הכרזת בן גוריון בתום מלחמת השחרור	בירת ישראל
לאחר מותו התפצלה הממלכה וירושלים נשארה הבירה של ממלכת יהודה בלבד.	שלמה המלך
ההגדה של פסח מסתיימת במילים "לשנה הבאה ... "	בירושלים הבנויה
ברכת החתן לאחר שבירת הכוס פותחת במילים	אם אשכחך ירושלים

3.2 הר הזיכרון הלאומי

קבור בהר הנקרא על שמו	הרצל -
המקום בו מתחילה הלוויה ממלכתית	משכן הכנסת-
המקום בו מסתיימת הלוויה ממלכתית	הר הרצל-
המוזיאון בהר הזיכרון	מוזיאון הרצל -
מקום מנוחתם של לוחמי המחתרות וחללי צה"ל	בית הקברות הצבאי -
מהם בנויה האנדרטה לחללי הצבא האדום במלחמת העולם השנייה	שיש אדום וסמלי מתכת -
שם קבורים חללי שיירת נבי דניאל	קבר אחים -
אנדרטה לזכר שישים ותשעה שטבעו במצולות ים ב-71	צוללת דקר -
בו נפלו 71 לוחמים במאבק על הדרך לירושלים במלחמת השחרור	קרב לטרון-
חלקה להנצחת אלו שהוצאו להורג בתלייה בקהיר ובדמשק	חלקת עולי הגרדום -
אנדרטה לזכר ניצולי שואה שנפלו בקרב על הקמת המדינה והם האחרונים שנותרו ממשפחתם.	נצר אחרון-
מקום מנוחתם של מנהיגים, נשיאים, ראשי ממשלה ויושבי ראש הכנסת	חלקת גדולי האומה -
היה המפקד העליון של האצ"ל, טמון בקרבת רחבת קברו של הרצל	זאב ז'בוטינסקי -
ביתן להנצחת הילדים שנרצחו לשואה	יד לילד -
מבנה זיכרון לששת המיליונים שנספו בשואה	אוהל יזכור -
אתר זיכרון לקהילות יהודיות שחרבו בשואה	בקעת הקהילות -
אנדרטה לחללי פעולות האיבה אנדרטה להנצחת שמותיהם של אנשים שנהרגו בעיתות מלחמה בפעולות איבה וטרור	אנדרטה לחללי פעולות האיבה
המוסד להנצחת זכר השואה	יד ושם -
המקום בו נערך הטקס לציון יום הזיכרון לחללי צה"ל	הכותל המערבי -
המקום בו מתקיימים טקסי הפתיחה ליום העצמאות	הר הרצל -

3.3 גבעת רם – קריית הלאום

מוסדות השלטון מרוכזים בגבעה זו	גבעת רם -
כמה רכסים לגבעת רם	שלושה הרכסים -
הרכס בו ניצבים הכנסת, קריית הממשלה ובית המשפט העליון	המשולש הדמוקרטי -
הרכס עליו נמצאים האוניברסיטה העברית ובית הספרים הלאומי	המרכז החינוכי -
הרכס עליו נמצאים המוזיאונים	המרכז התרבותי -
פעם קראו לו בנייני האומה	מרכז הקונגרסים -
התקיימו בבנייני האומה	כנסים ציוניים -
נמצאים בו מסמכים המתעדים את תולדות התנועה הציונית	הארכיון הציוני -
בית הנבחרים של מדינת ישראל	הכנסת -
משמה נגזר שם הפרלמנט של מדינת ישראל	כנסת הגדולה -
מספר חברי הכנסת	מאה ועשרים -
המוסד השיפוטי הגבוה ביותר במדינת ישראל	בית המשפט העליון -
סמלים לשני עקרונות המשפט : הצדק והיושר.	מעגל וקו -
האוניברסיטה הראשונה שהוקמה בארץ ישראל	האוניברסיטה העברית-
נקראת גם בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי	הספריה הלאומית -
משכנן של המגילות הגנוזות בנות אלפיים שנה שנתגלו במדבר יהודה	היכל הספר -
צבעו של בית המשפט העליון המסמל את הטוהר	לבן -
ניתנה שי על ידי הפרלמנט הבריטי לכנסת ישראל,	המנורה -
ומתוארים בה אירועים מן ההיסטוריה של עם ישראל.	בית שני -
הדגם נמצא בסמוך להיכל הספר.	מוזיאון ארצות המקרא -
במוזיאון מוצגים מכל ארצות המקרא מהודו ועד כוש	